

Istoria omenirii a fost permanent marcată de brutalitate. Omul, acest reprezentant al regnului animal autoconsiderat superior celorlalte ființe a dovedit în decursul existenței sale mari tare psihice, între care s-au evidențiat lăcomia și violența. Se părea că Evul Mediu a depășit limitele, însă contemporanii noștri și-au întrecut cu mult strămoșii.

Vremuri tulburi în Moldova secolului XVI. O domnie umanistă

Petru Rareș, Luceafărul renumitului scriitor și avocat Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918) a trecut în neființă la începutul lui septembrie 1546. Dintre cei trei fii legitimi ai lui au urmat la domnie doi: Iliș Rareș (1546-1551) care a trecut la islam convertindu-se musulman și Ștefan Rareș (1551-1542) care a fost asasinat de boieri la Țuțora la începutul lui septembrie. Al treilea, Constantin Rareș a murit în 1554, prin ajutorul dat de cumnatul său Alexandru Lăpușneanu.

Un fiu nelegitim, Iancu Sasul fost domn al Moldovei (1579-1582) a fost decapitat la Liov (azi în Ucraina) în decembrie 1582. Fiicele lui Petru Rareș au fost căsătorite cu două capete încoronate: Chiajna (Mircioaia) cu Mircea Ciobanu Domn al Țării Românești (trei domnii, 1545-1559) mort probabil otrăvit și Ruxandra cu Alexandru Lăpușneanu (două domnii 1552- 1568) probabil otrăvit de soție care își răzbuna mama, sugrumată din ordinul soțului. După asasinarea lui Ștefan Rareș în 1552 a urmat domnia de două, trei zile în septembrie a lui Joldea, care trebuia să vină la Suceava să se căsătorească cu Ruxandra, fiica lui Petru Rareș și a Elenei. La Șipote pe râul Jijia a fost luat prizonier de stolnicul Petrea și închis în mănăstire. Petrea era fiul nelegitim al lui Bogdan al III-lea (1504-1517) și al Anastasiei din ținutul Lăpușnei.

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*

A luat numele de Alexandru, și a devenit Domn ajutat de poloni și de boieri care îl asinaseră pe Stefan Rareș. S-a căsătorit cu Ruxandra și a fost confirmat de sultan. Dar după puțini ani boierii au regretat alegerea noului Domn. Politica de obediență față de poloni și turci a nemulțumit și au început pârile la Poartă și solia la Habsburgi (împăratul imperiului romanogerman Ferdinand I 1546-1564 rege și al Ungariei). Ura boierilor împotriva domnului i-a determinat să prefere un străin de neam, țară și religie în locul stăpânului legitim pe care -l doreau îndepărtat. Acesta era aventurierul cunoscut sub numele de Despot Vodă (nov. 1561-nov 1563).

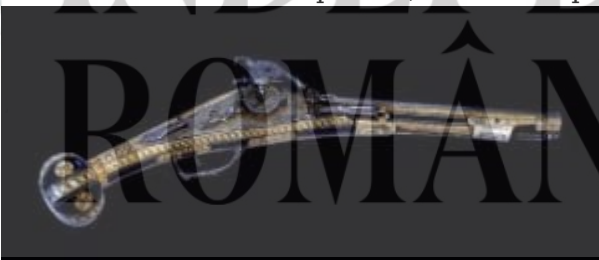
Era grec de origine. Își alcătuiește o genealogie fantezistă. Se trăgea din eroii greci legendari, din împăratul bizantin Heraclius (610-641), descendent din Lazăr Brancovici despotul Serbiei și rudă cu Doamna Ruxandra a Lăpușneanului, a cărei mamă era Elena Brancovici. În 1552 luptase în oștile

împăratului romano-german Carol Quintul (1519- 1556, fratele lui Ferdinand) împotriva francezilor. O combinație stranie. Carol, regele prea catolic avea un căpitan protestant.

A colindat Europa. S-a dus în Saxonia, la Wittenberg unde Martin Luther (1483- 1546) inițiatorul Reformei afișase conform legendei la 31 octombrie 1517 cele 95 de teze pe porțile catedralei. În 1555 îi scria lui Filip Melanchton (1497- 1560) adeptul luteranismului recomandându-se Iacob Basilicos marchizul, despot de Samos. Apoi a trecut prin Suedia, Prusia, Polonia, Transilvania și a ajuns în Moldova la ruda sa Doamna Ruxandra. Folosindu-se de diploma de confirmare a genealogiei sale acordată de Carol Quintul, se declara despot de Samos cavaler al neînvingătorului împărat și conte palatin.

Carol Quintul îi acordase titlul de cavaler laureat și conte al curții noastre imperiale, conferindu-i dreptul de a consacra notari publici, doctori, magistrați și bacalaureați în litere și să numească poeți laureați. Cronicarul Azarie îl aprecia: Om iscusit în războaie ... și-a adunat bărbați din toate limbile, pricepuți în lupte, viteji, crunți ca și leii, cu inimă îndrăzneată. Cunoscând realitățile moldovenești Despot a plănuțit să ajungă suveranul țării, să ocupe și scaunul Valahiei unind cele două țări românești, apoi să elibereze Grecia și să înceapă războiul împotriva turcilor.

A început să caute aliați și să comploteze împotriva Domnului. În 1560 din Transilvania apelează la Ferdinand să obțină ajutor pentru înlocuirea Lăpușneanului pretextând că acesta este un tiran crud. Brașovenii, în 1558, notau în registre: Magnificus despotas reversurus stimat respectat in Moldaviam, iar moldovenii îl numeau în 1560 Domnus noster Despot deși nu luase domnia. O scrisoare a boierilor moldoveni afirma că Alexandru a fost făcut Domn de poloni, că e un țăran, scoate ochii, spânzură, taie capetele, trage în țeapă, are de gând să turcească țara cum a făcut cumnatul sau Mircea Ciobanul. Un diplomat, trimisul imperial afirma că Moldova era țara

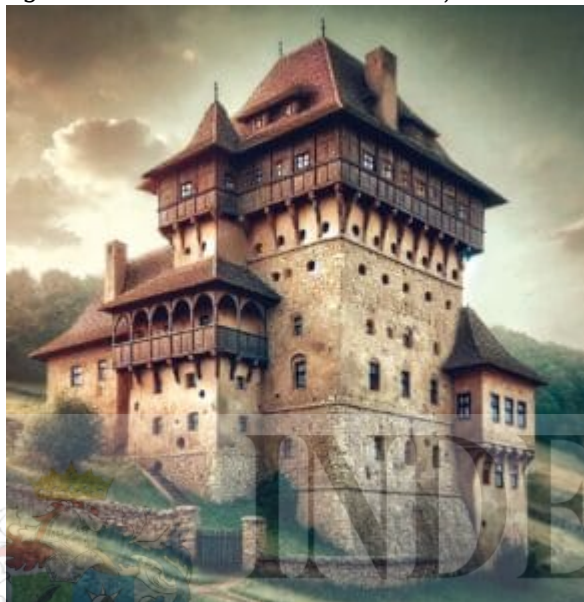

schingiuiților.

Lăpușneanu, prin spionii săi a aflat de intențiile și acțiunile lui Despot. A vrut să scape de intrus prin otrăvire, dar Despot a fugit la poloni, la nobilul Albert Laski. La rândul său Despot a încercat să-l otrăvească pe Lăpușneanu printr-un medic, fără succes. Despot și-a încropit o armată. Laski și-a vândut moșiile pentru 20.000 de florini cu ajutorul cărora au tocmnit mercenari. Pentru banii avansați, Despot l-a declarat succesorul nostru la tronul Moldovei. În armata lui Despot s-au angajat mercenari germani, maghiari, croați, spanioli, archebuzieri flamanzi. Ungurii n-au fost loiali până la sfârșit. La asediul Sucevei de Tomșa, l-au trădat și i-au prădat vistieria.

Umblau mai mult după pradă, decât după izbândă (Hurmuzachi). În lupta pentru scaun Despot avea 2.000 de oșteni mercenari încercați. Bineînțeleș polonii ajutau pe Lăpușneanu. Ca să adoarmă bănuielele Domnului, Despot a difuzat știrea că ar fi murit ca urmare a încercării de suprimare. Cu ajutorul lui Ferdinand și al lui Laski, Despot a revenit în Moldova. Lupta s-a dat la Verbia (pe râul Jijia) lângă Botoșani, la 18 noiembrie 1561. Lăpușneanu trădat de comandantul armatei Ion Moțoc, a trebuit să fugă și după o nouă încercare de rezistență a fugit în Turcia. Și astfel, după spusele lui Alexandru D. Xenopol (1847-1920) era primul grec care a ocupat un scaun domnesc în Țările Române. Bătălia de la Verbia a fost obținută de armele de foc ale mercenarilor lui Despot. Interesant este faptul că protestanții poloni au luptat în armata lui Despot împotriva catolicilor poloni care erau în armata Lăpușneanului. Despot se autonumea Ioan Voievod. Adoptase denumirea voievodală românească a Domnului, de la apelativul IO din titulatura domnească.

A luat numele domnesc de Ioan. Titlatura în scrisorile către habsburgi în 1562 era Heraclides Iacobus Basilicus Dei Gratia Despotos Sami ac Regni Moldaviae Princeps, titlu recunoscut de împăratul Ferdinand. În 1560, într-o scrisoare către brașoveni se declara Heraclide Basilic Iacob din mila lui Dumnezeu despot de Samos (Peste trei secole scriitorul, memorialistul și prim ministrul Ion Ghica a fost cinci ani bei de Samos). Despot a intrat în Suceava afirmând că s-a așezat în țara strămoșilor săi. Grecul devenise subit moldovean. Turcii nemulțumiți intenționau să facă Moldova pașalâc. Despot a trimis o epistolă sultanului în care pretindea că nu s-a ridicat împotriva lui Soliman, ci a tiranului. A fost chemat de locuitori și se oferă să mărească tributul de la 30.000 la 50.000 de galbeni. Sultanul îl considera pe Despot acest al nostru ales cinstit și între ai săi domni egal, demn de toată demnitatea și cinstea domn Ioan voievod.

Pe Lăpușneanu sultanul îl numesc sclavul meu. Turcii au acordat investitura fără majorarea haraciului. În 1564 moldovenii au dublat tributul (Lăpușneanu). În același timp Despot pregătea lupta împotriva turcilor cu ajutorul lui Ferdinand. Cu diplomatie Despot obținut protecția Franței și a regelui Boemiei. A ridicat în dregătorii mulți boieri loiali. Moțoc a fost răsplătit cu vornicia. Lui Laski, pentru datoria uriașă, i-a încredințat cetatea Hotin. Apoi s-a răzgândit, fapt ce i-a tras dușmănia polonului. Acesta s-a aliat cu nobilul polono-lituanian Dimitrie Wisniowiecki care dorea domnia Moldovei, mai îndreptățit decât Despot. Era înrudit cu suveranii Moldovei.

Tatăl său Ivan era căsătorit cu Magdalena, sora Elenei, Doamna lui Petru Rareș. Despot a favorizat religia protestantă fapt ce a nemulțumit preoții ortodocși. La Hârlău a înființat pentru luterani o școală, celebra Schola latina care după un incendiu a fost mutată la Cotnari, unde deseori Despot își avea reședința, localitate cu numeroși sași protestanți. La școală activa umanistul german Ioan Sommer (1542-1574) secretarul Domnului care a redactat o biografie a lui Despot. Domnul Moldovei era un erudit. Cândva scrisese în latinește o lucrare intitulată De arte militari (despre arta militară).

Cunoștea multe limbi. Intenționa să dea țării un cod de legi și pusese un grec să elaboreze textul. A bătut monede de aur și argint. Moneda din 1562 avea numele Maicii Domnului - Patrona Moldaviae și este o monedă mică de argint asemănătoare asprului. Tot din argint dar și din aur este moneda din 1563 în care se autointitulează Pater patriae și este de mărimea talerului. Despot a folosit un simbol al puterii și suveranității din Europa Apuseană: sceptrul. A fost folosit rar de Domni români (Vasile Lupu, Mihnea al III-lea). Buzduganul (cu care a fost ucis Despot) era simbolul stăpânului. Nu trebuie confundat cu schiptrul care era un steag (mare al Domnului, de investitură, steaguri turcești, leșești). Nevoia imperioasă de bani l-a determinat să pună biruri sporite. În 1563 a impus o nouă dare de un galben pentru gospodăria țăranilor fapt ce a provocat mare ură și dușmănie.

La Hotin țărani nemulțumiți l-au luat prizonier și au cerut anularea birului și dreptate împotriva boierilor care luau pământurile celor care nu plăteau și popilor (a protestanților în special, dar și a ortodocșilor) care erau pricina tuturor nenorocirilor. Ca să obțină bani Despot a topit odoarele din biserici. Despot s-a sprijinit pe armata de mercenari. În 1562 Ferdinand aprecia că Despot poate mobiliza o armată de 40.000 de călăreți și 60.000 de pedestri, fără arme de foc. Cifra este desigur exagerată.

Un diplomat italian afirma că moldovenii erau înarmați cu sulite foarte lungi, săbii încovoiate și scuturi. Tensiunile s-au acumulat. Boieri nemulțumiți, țărani sărăciți, mercenari nesătui. S-a format un complot, apoi o coaliție împotriva lui Despot: Laski, hatmanul Ștefan Tomșa, boierii moldoveni. Tomșa, după cele scrise de cronicarul Azarie era frumos la înfățișare, viteaz, cu inima îndrăzneată și avea dragoste caldă pentru adevărata credință. Era apărător al bisericii ortodoxe împotriva confesiunilor străine ale papistașilor și reformaților. Tomșa fusese proclamat Domn de moldoveni încă din august 1563. Însă sufletul său nu era la fel de frumos ca fizicul. Boierii moldoveni îl cheamă în ajutor și pe cneazul Dimitrie Wisniowiecki căruia-i promet coroana Moldovei. Insistă și Tomșa care avea alte planuri. Coroana o vrea el, nu era pentru alt străin. Cneazul era organizatorul căzăcimii zaporojene (numele provenea de la cuvintele ucrainene za poroje – la pragurile Niprului).

Tomșa, Laski, Wisniowiecki intră cu oștile lor în țară. Boierii fideli solicită sultanului recunoașterea lui Tomșa Domn. Poarta l-a numit Domn tot pe Lăpușneanu. Tomșa cel cu două fețe, care intrase în țară pentru a-i lua locul lui Despot, își anunță Domnul că Wisniowiecki a chemat în ajutor tătarii pentru a-l înfrânge pe Despot. Îi cere Domnului să-i trimită cavaleria formată din mercenari spre a-i înfrânge pe tătari. Despot de bună credință îi trimite cavaleria de unguri, germani, poloni care sunt îmbătați și masacrați de oștenii lui Tomșa. După această trădare a suveranului, urmează cea asupra aliatului. Îl cheamă pe cneaz cu cazacii să pornească asupra lui Despot. Însă în cursa întinsă sunt măcelăriți cazacii, iar cneazul prizonier este trimis la Stambul, unde torturat a murit în cârlige după trei zile. Despot se închide în Suceava. Asediul cetății a început la 8 august 1563. A fost război ziua și noaptea și vărsare de sânge și pieire de ostași, susțin cronicile. Trei luni artileria lui Tomșa lovește zidurile Sucevei. La Târgu Neamț ocupat de oștenii lui Tomșa sunt măcelăriți soldați și muncitori străini. Este ucisă văduva episcopului protestant. Este dărâmată școala de la Cotnari.

Fugar, Johannes Sommer rătăcește trei luni prin păduri. O fiică a lui Despot este ucisă iar maică-sa grecoaică, trimisă la mănăstire. Sunt masacrați soțiile și copiii oștenilor lui Despot din Suceava. Tomșa, omul cu mare inimă cum îl numea Grigore Ureche, n-are inimă deloc. Nu reușește să cucerească și atunci recurge la tactica obișnuită, trădarea. Cumpără comandantul garnizoanei pentru a preda cetatea. Despot a aflat și cu mâna lui execută pe trădător, fapt ce a iscat ura oștenilor garnizoanei. Tomșa jură că oștenii garnizoanei vor fi lăsați liberi dacă predau cetatea și de nume de viclenie să se curățească (nu vor fi considerați trădători). Oștenii lui Despot deschid porțile. Tomșa se afla în satul Areni. Despot singur, fără oșteni și suită, s-a îmbrăcat în straie de Domn, cu coroana pe cap și s-a dus la Areni să se închine lui Tomșa. Acesta l-a muștrat pentru jefuirea bisericilor și alte fărădelegi. L-a lovit cu buzduganul. Ca de obicei, mulțimea lașă și servilă, l-a ucis cu numeroase răni. Capul i-a fost tăiat de călăul tătar și dus în Turcia în divanul stambuliot.

Coroana de aur a fost spartă în bucăți și alte bijuterii au fost furate de unguri, care în trecere jefuiau și mănăstirea Putna. Așa a fost sfârșitul lui Despot Vodă la 25 noiembrie 1563. Nicolae Iorga l-a considerat reprezentant al Renașterii europene. Boierimea moldavă îl susținea pe Tomșa pe care îl consideră că este os de Domn, fiul lui Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță 1517-1527). Sultanul a poruncit beglerbegului Rumeliei să-l repună pe Lăpușneanu în scaun. Lăpușneanu plăti scaunul Moldovei cu peste 200.000 de galbeni și primise steagul de investiție. Tomșa a domnit toată iarna 1653-1654 în Moldova. Armatele turco-tătare nu reușeau să treacă Dunărea înghețată, iar țărani din oștirea lui Tomșa ar fi murit bucuroși pentru Domnul lor.

Comploturile boierilor

Lăpușneanu cheltuieste mult și nu renunța la domnie. Grigore Ureche amintea cuvintele sale: De nu mă iubesc ei, eu îi iubesc pre dânșii și de nu mă vrea țara, eu o vreau pe dânșă, și voiui tot merge, ori cu voie, ori fără voie. După izvoare săsești Tomșa a fost alungat din Moldova la 20 februarie 1564. Oștirea sultanală a turcilor și tătarilor au acoperit țara ca un roi prădând și arzând. Tomșa a fugit în Polonia care sprijinise militar domnia lui. Și-a luat ca amintire întreg tezaurul țării care număra vreo 300.000 de ducați (un ducat=un florin de aur=galben austriac).

În martie-aprilie sultanul cere regelui Poloniei Sigismund al III-lea August (1548-1572) să-l aresteze pe acest vagabond, dacă vrea să se refugieze la voi și să-l trimită viu sau mort sultanului că a făcut mult rău și necazuri țării sale. La solicitările imperioase ale turcilor Tomșa și boierii lui (vornicul Ion Moțoc marele vătaf al Iașilor, vornicul Drăghici/Petru Spancioc, postelnicul Iosif Veveriță) au fost executați la Lvov/Liov prin decapitare la 26 aprilie 1564. Tomșa a suferit moarte de lotru. La 1 mai Lăpușneanu mulțumea regelui Poloniei pentru omorârea trădătorilor și dușmanilor săi. Trupurile trebuiau înhumate la biserica grecească a Maicii Domnului, dar au fost astrucate la biserica Sfeti Onufrie (Sfântul Onofrei) din Liov, afară din târg. Mormintele lor nu mai există. După ocupare abuzivă a Bucovinei de Sus de către ocupația sovietică în 1940 multe cimitire românești au fost distruse, biserici, instituții și clădiri de către ucraineni, dușmanii ereditari ai românilor.

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ
*Independența
prin Cultură*

La judecata regală au fost condamnați la moarte patru vinovați și alți 17 boieri refugiați, au fost absolviți de vină. În timpul domniei, Tomșa și-a atribuit o titulatură ciudată: Wayvoda moldaviensis, princeps Walachiae et caetera. Tezaurul Moldovei răpit de Tomșa a rămas în Polonia. A fost primul domn moldovean care a fost jefuit de regele Poloniei. Tezaurul Moldovei cuprindea și birul pentru sultan care fusese strâns din plânsul, sudoarea și sângele oamenilor sărmani. În aprilie 1567, la trei ani de la execuția lui Tomșa, Lăpușneanu reproșa regelui Sigismund August faptul că tot tezaurul nostru împreună cu odoarele răpite de Despot din bisericile și mănăstirile Moldovei se aflau încă în vistieria din Liov. Nu fuseseră restituite moldovenilor.

După revenirea în țară în a doua domnie, Lăpușneanu s-a răzbunat pe cei care au complotat și participat la înlocuirea lui. La un festin se spune că a ucis 47 de boieri (după alte izvoare, 60). Doar câțiva s-au salvat cu picioarele rupte, după saltul de la ferestre în curte. Răzburarea divină nu a întârziat. A murit (posibil otrăvit) la 11 martie 1568 și înmormântat trei zile mai târziu.

Viorel Gh. Speteanu